

ΜΙΑ ΦΟΡΑ ΚΑΙ ΕΝΑΝ ΚΑΙΡΟ ΤΟ ΔΑΣΟΣ...

ΠΑΠΑ Χ.¹, ΜΠΟΚΑΡΗ Π.¹, και ΦΑΚΟΥ Α.¹

¹ Νηπιαγωγείο Έμπωνα. Ρόδου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα εργασία επιχειρείται η παρουσίαση του προγράμματος Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης που σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε στο νηπιαγωγείο Έμπωνα Ρόδου κατά το χρονικό διάστημα Φεβρουαρίου – Ιουνίου 2006. Το θέμα του προγράμματος ήταν το Δάσος και συγκεκριμένα το Φυσικό δάσος Κυπαρισσιού που βρίσκεται στην περιοχή που είναι χτισμένο και το χωριό και έχει ανακηρυχθεί Μνημείο της Φύσης. Κριτήριο για την επιλογή του συγκεκριμένου θέματος ήταν το γεγονός ότι το δάσος αποτελεί το φυσικό περιβάλλον της κοινότητας που ζουν οι μαθητές/τριες και επομένως συνδέεται με την καθημερινή τους ζωή και ήταν πολύ πιθανό να κεντρίσει το ενδιαφέρον τους. Οι κύριοι στόχοι του προγράμματος ήταν η ανάπτυξη της ικανότητας εντοπισμού περιβαλλοντικών προβλημάτων και η καλλιέργεια των δεξιοτήτων, στάσεων και γνώσεων που θα αποτελούσαν προϋποθέσεις για την ενεργό εμπλοκή των παιδιών στην επίλυση των προβλημάτων αυτών. Στις σελίδες που ακολουθούν αναφέρονται οι κύριοι περιβαλλοντικοί στόχοι και η διασύνδεσή τους με τους επιμέρους στόχους του Αναλυτικού Προγράμματος του Νηπιαγωγείου (ΔΕΠΠΣ). Ακολουθώντας ως κύρια μέθοδο το σχέδιο εργασίας με διαθεματική προσέγγιση οι δραστηριότητες που πραγματοποιήθηκαν μέσα στο σχολείο αλλά και στο πεδίο και την κοινότητα εντάσσονται στις επιμέρους μαθησιακές περιοχές (Γλώσσα, Μαθηματικά, Μελέτη Περιβάλλοντος, Δημιουργία - Έκφραση). Η αξιολόγηση από τις εκπαιδευτικούς και τα παιδιά αλλά και η τελική παρουσίαση του προγράμματος επιβεβαίωσαν την αρχική μας πεποίθηση για την αναγκαιότητα και χρησιμότητα της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στο Νηπιαγωγείο.

PAPA X., BOKARI C., and FAKOU A.

ABSTRACT

In the current project an attempt is undertaken to present the programme of Environmental Education that was designed and carried out at Embonas Kindergarten School of Rhodes Island during the time period of February to June 2006. The programme's theme is "The Forest" and in particular the natural cypress forest, a declared natural monument, that is situated in the village's district. The main criterion for the selection of the specific theme is the fact that the forest constitutes part of the pupils' natural environment, it is connected to their everyday life and it would therefore be possible to raise their interest. The major objectives of the programme are the development of the pupils' ability to locate environmental problems and the cultivation of those dexterities, attitudes and knowledge that would provide all those prerequisites for the children's active participation in working out these problems. In the pages that follow there is reference to the main environmental objectives and their interconnection to the allocated aims of the Kindergarten's Analytical Curriculum. In adopting as a main method the undertaking of projects based on the inter-thematic approach, the activities that were carried out within the region of the school, the forest and the pupils' village can be allocated to the following school subjects of Language, Mathematics, Environmental Education and Fine Arts. The evaluation by teachers and pupils but also the final presentation of the programme, have confirmed our initial conviction of the necessity and usefulness of the Environmental Education at Kindergarten School.

Λέξεις κλειδιά: δάσος, μνημείο φύσης, πρόγραμμα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η επίλυση των περιβαλλοντικών προβλημάτων αποτελεί στις μέρες μας θέμα μείζονος σημασίας, γι' αυτό η δραστηριοποίηση όλων μας κρίνεται απαραίτητη. Τα περιβαλλοντικά προβλήματα έχουν αποκτήσει παγκόσμιο χαρακτήρα και η συμβολή του καθένα από εμάς είναι αναγκαία. Αυτό ήταν και το κίνητρο για εμάς να αναλάβουμε ένα περιβαλλοντικό πρόγραμμα. Ως εκπαιδευτικοί είχαμε και έχουμε την πεποίθηση ότι το σχολείο είναι ένας από τους σημαντικότερους φορείς όχι μόνο μάθησης αλλά και ενστάλαξης αξιών και στάσεων ζωής. Το νηπιαγωγείο αναδεικνύεται προνομιακός χώρος τόσο για τη διεκπεραίωση προγραμμάτων (περιβαλλοντικών, πολιτιστικών, αγωγής υγείας κ.λ.π.) όσο και για την εφαρμογή μεθόδων εργασίας που ανταποκρίνονται στις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα του συγκεκριμένου κάθε φορά μαθητικού πληθυσμού.

Το Νηπιαγωγείο Έμπωνα ανέλαβε να ασχοληθεί το εξάμηνο Ιανουαρίου - Ιουνίου 2006 με το περιβαλλοντικό πρόγραμμα «Το φυσικό δάσος κυπαρισσιού Κατάρτι». Το πρόγραμμα υλοποιήθηκε και από τα δύο τμήματα του νηπιαγωγείου, κλασσικό και ολοήμερο, και συμμετείχαν 29 παιδιά. Όπως ήδη αναφέρθηκε, η ενασχόλησή μας με ένα περιβαλλοντικό πρόγραμμα προήλθε από τη βεβαιότητά μας ότι η ηλικία των παιδιών του νηπιαγωγείου (4 έως 6 ετών) είναι μία από τις πλέον κατάλληλες για να αποκτήσουν τα παιδιά τις γνώσεις και τις δεξιότητες εκείνες που θα τα βοηθήσουν να γίνουν μελλοντικά ενεργοί πολίτες της κοινωνίας της οποίας θα γίνουν μέλη (Τσαμπούκου –Σκαναβή 2004). Το συγκεκριμένο θέμα, δηλαδή το δάσος, επιλέχθηκε από τις νηπιαγωγούς για ποικίλους λόγους. Το δάσος ως χώρος δράσης συναντάται συχνά στα παιδικά παραμύθια και παιχνίδια και γι' αυτό το λόγο αποτελεί θέμα οικείο που εξάπτει την περιέργεια και το ενδιαφέρον των παιδιών. Το φυσικό δάσος κυπαρισσιού «Κατάρτι» που το 1986 ανακηρύχθηκε Προστατευόμενο Μνημείο της Φύσης βρίσκεται δίπλα στην Έμπωνα καθώς η κοινότητα είναι ορεινή, και επομένως συνδέεται με την καθημερινή ζωή των παιδιών γεγονός που συμβάλει θετικά στην αποτελεσματικότητα των δραστηριοτήτων και του προγράμματος (Γεωεργόπουλος –Τσαλίκη 1998) . Επίσης οι ασχολίες των κατοίκων του χωριού συνδέονται άρρηκτα με την ύπαρξη του δάσους.

Κατά τη διάρκεια του προγράμματος συνεργαστήκαμε με την Ελληνική Εταιρεία Προστασίας της Φύσης, την οργάνωση Αρκτούρος, το Δήμο Ατταβύρου, το Δασονομείο της περιοχής και τη Διεύθυνση Δασών Ν. Δωδεκανήσου. Επίσης, γίναμε μέλη του Εθνικού Δικτύου «Μαθαίνω για τα δάση».

Φωτογραφία 1.

2. ΣΤΟΧΟΙ

Η στοχοθέτηση προσανατολίστηκε γύρω από δύο άξονες. Από τη μια πλευρά λάβαμε υπόψη τους στόχους της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης όπως διατυπώνονται στη σχετική βιβλιογραφία¹ και από την άλλη κρίναμε απαραίτητο να συμπεριλάβουμε τους στόχους που αφορούν στην Προσχολική Εκπαίδευση και καθορίζονται από το Αναλυτικό Πρόγραμμα (ΔΕΠΠΣ). Έτσι, επιχειρήθηκε η ολιστική και διαθεματική² προσέγγιση του θέματος μέσα από τη διασύνδεση με τα εξής πεδία: **Γλώσσα, Μαθηματικά, Περιβάλλον, Εικαστικά, Μουσική, Πληροφορική**. Η λεπτομερής αναφορά όλων των στόχων ξεπερνά τα όρια της συγκεκριμένης εργασίας θεωρούμε όμως χρήσιμο να αναφέρουμε τους στόχους που σχετίζονται με τον τομέα του Περιβάλλοντος.

Σύμφωνα με τα παραπάνω οι **γενικοί** στόχοι του προγράμματος ήταν οι μαθητές/τριες :

- Να αποκτήσουν τα παιδιά επίγνωση και να ευαισθητοποιηθούν σε σχέση με το περιβάλλον στη συγκεκριμένη περίπτωση το δάσος και τα προβλήματα που σχετίζονται με αυτό.
- Να αναπτύξουν στάσεις, αξίες και θετικά συναισθήματα προς το δάσος και να συμμετέχουν ενεργά στην προστασία του.
- Να αποκτήσουν αίσθηση υπευθυνότητας ώστε να διασφαλιστεί η εμπλοκή τους στην επίλυση περιβαλλοντικών προβλημάτων.
- Να μελετήσουν τις ανθρώπινες δραστηριότητες στο δάσος και την επίδρασή τους σε αυτό (Μανούσος, 2002, σελ. 170).

Και άλλοι πιο **ειδικοί** στόχοι όπως:

- Να αναπτύξουν την αυτοεκτίμησή τους αλλά και ικανότητες συνεργασίας.
- Να αντιλαμβάνονται την αλληλεπίδραση του δασικού οικοσυστήματος με τις δραστηριότητες του ανθρώπου.
- Να περιγράψουν τις ανθρώπινες παρεμβάσεις στο δάσος.
- Να εξοικειώνονται με βασικές ερευνητικές διαδικασίες.
- Να διευρύνουν τις γνώσεις τους για τους ζωικούς οργανισμούς του δάσους.
- Να διευρύνουν τις γνώσεις τους για τους φυτικούς οργανισμούς του δάσους.
- Να μελετήσουν το ρόλο του δάσους και να αξιολογήσουν τη χρησιμότητα του
- Να αναπτύξουν συλλογικές δράσεις για την ευαισθητοποίηση του κοινού για το συγκεκριμένο δάσος και για την αντιμετώπιση των κινδύνων που αντιμετωπίζει .

3. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Η επιθυμία των παιδιών να συμμετέχουν στην εκπαιδευτική διαδικασία πηγάζει από το περιεχόμενό της. Για αυτόν ακριβώς το λόγο είναι σημαντικό η εκπαιδευτική δράση να συνδέεται και να δίνει απαντήσεις στις ανάγκες και τους προβληματισμούς του μαθητικού πληθυσμού (Ανδρούσου, 2002). Επιλέξαμε τη μέθοδο project η οποία στηρίζεται σε αυτήν ακριβώς τη θέση, να μπαίνουν δηλαδή στο κέντρο της εκπαιδευτικής διαδικασίας οι απορίες, τα ενδιαφέροντα, οι ανάγκες και τα βιώματα των μαθητών/τριών (Χρυσυφίδης 1994). Έτσι, το περιεχόμενο της διδασκαλίας δεν μένει στατικό αλλά σχεδιάζεται, υλοποιείται και διαμορφώνεται μέσα από τη συνεργασία δασκάλων και μαθητών που μέσα σε ένα τέτοιο πλαίσιο έχουν ισότιμες σχέσεις (Helm - Katz, 2002). Οι παραπάνω λόγοι καθιστούν τη μέθοδο project την «πιο ολοκληρωμένη και ευρεία μέθοδο που χρησιμοποιείται στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση» (Γεωεργόπουλος – Τσαλίκη 1998, σελ. 84).

Σύμφωνα με τους Γεωεργόπουλος –Τσαλίκη (ο.π., σελ. 85) ακολουθήθηκαν οι παρακάτω φάσεις:

- **Επιλογή θέματος.** Το θέμα όπως ήδη έχει αναφερθεί επιλέχθηκε από τους εκπαιδευτικούς, καθώς ήταν κοινή πεποίθηση πως θα κέντριζε το ενδιαφέρον των παιδιών, αφού η κοινότητα

¹Βλ. Ράπτης Ν., 2000 και Γεωργόπουλος – Τσαλίκη, 1998.

² Με τον όρο διαθεματική προσέγγιση της γνώσης εννοούμε την επιλογή ενός θέματος και τη διαπραγματεύσή του μέσα από την αξιοποίηση στοιχείων από διάφορα γνωστικά αντικείμενα (Σφυρόερα, 2002)

είναι δίπλα σε δάσος και το δάσος ως χώρος δράσης συναντάται συχνά στα παιδικά παραμύθια και παιχνίδια.

- **Αρχή της έρευνας.** Μέσα από συζητήσεις και παιχνίδια διερευνηθήκαν οι υπάρχουσες γνώσεις των παιδιών και σφυγομετρήθηκε το ενδιαφέρον τους. Επίσης ξεκίνησε ο προβληματισμός για την εύρεση πληροφοριών μέσα από διάφορες πηγές: δασονόμοι, δασοφύλακες, βιβλία, αντικείμενα, γονείς.
- **Ανακοίνωση** στους γονείς, τη σχολική επιτροπή και το δήμο προκειμένου να εξασφαλιστεί η συνεργασία τους.
- **Συνέχεια της έρευνας.** Επισημάνθηκαν τα κυριότερα περιβαλλοντικά προβλήματα που συνδέονται με το δάσος (ρίψη απορριμμάτων, παράνομο κυνήγι, πυρκαγιά) μέσα από ανάγνωση βιβλίων, επισκέψεις στο πεδίο, σύνταξη ερωτηματολογίων και συνεντεύξεις με ειδικούς και δραστηριότητες³ μέσα και έξω από το σχολείο..
- **Προτάσεις και επεξεργασία λύσεων.** Προτάθηκαν από παιδιά και εκπαιδευτικούς η τοποθέτηση πινακίων στο δάσος, η δημιουργία πανό, η διαμαρτυρία στην κοινότητα κ.α.
- **Αξιολόγηση** των δραστηριοτήτων από τα παιδιά και του βαθμού επίτευξης των στόχων αλλά και της πορείας των μαθητών/τριων από τις εκπαιδευτικούς.

Παράλληλα με τη μέθοδο project εφαρμόστηκαν και οι μέθοδοι εντοπισμού και επίλυσης προβλημάτων που θεωρούνται βασικές για την αφομοίωση της γνώσης (ο.π) Η μάθηση για να είναι ουσιαστική και να μην ξεχαστεί μετά από κάποιο χρονικό διάστημα οφείλει να στηρίζεται στην ανακάλυψη, να φτάσουν δηλαδή οι μαθητές/τριες σε κάποιο συμπέρασμα προσπαθώντας να επιλύσουν ένα πρόβλημα, ένα γνωστικό εμπόδιο (Σφυρόερα, 2002). Οι μέθοδοι «επίλυσης προβλημάτων» που εφαρμόστηκαν σύμφωνα με την ηλικία των παιδιών και το θέμα ήταν οι εξής:

- Μέθοδος έρευνας μέσω της υποβολής ερωτήσεων από τα παιδιά σε ειδικούς, στους γονείς και τις εκπαιδευτικούς.
- Πειραματική μέθοδος για την κατανόηση των συνθηκών ανάπτυξης των φυτών (φύτεμα, μετρήσεις, πίνακες ανάπτυξης).
- Παιχνίδια ρόλων .
- Συζητήσεις

4. ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Παναγιώτης: Υπάρχουν ελέφαντες στο δάσος;

Κωνσταντίνος: Όχι δεν υπάρχουν.

Τριαντάφυλλος: Ναι, υπάρχουν και βέβαια υπάρχουν!

Νηπιαγωγός: Τι λέτε οι υπόλοιποι παιδιά;

Γεωργία: Ναι και υπάρχουν και δράκοι

Φωτογραφία 2.

Όλα ξεκίνησαν όταν ένα σκιουράκι επισκέφθηκε την τάξη μας. Είχε χαθεί και το νηπιαγωγείο ήταν σίγουρα ένα φιλικό καταφύγιο. Ζήτησε τη βοήθειά μας και μας υποσχέθηκε να μας ταξιδέψει στο σπίτι του... το δάσος. Έτσι αρχίσαμε να ψάχνουμε πληροφορίες για το δάσος καθώς ένα μικρό

³ Ενδιαφέρουσες προτάσεις και ιδέες για περιβαλλοντικά παιχνίδια και άλλες δραστηριότητες στα Barti Almuth & Manfred (1999), Κωνσταντινίδου Β., Ματθαίου Σ., Χαβιάρης Π. (1997), Λιζάκ Φ., Περτιζέ Ζαν-Κλοντ (2004), Μιχαλοπούλου Κ., Χιωτάκη Ε. (2001), Θάνου Α (2001).

σκιουράκι δεν μπορούσε να λύσει όλες τις απορίες μας. Ο παραπάνω διάλογος μας έδειξε το δρόμο που έπρεπε να ακολουθήσουμε. Οι απόψεις των παιδιών, οι διαφωνίες και οι εμπειρίες τους αποτέλεσαν την αφορμή για το σχεδιασμό των δραστηριοτήτων. (Διάγραμμα 1)

Διάγραμμα 1.

Μετά την επεξεργασία των παραπάνω προτάσεων καταλήξαμε στο χωρισμό του θέματος σε τρεις υποενότητες: ζώα, φυτά, κίνδυνοι που απειλούν το δάσος, και κατά τη διάρκεια του προγράμματος προέκυψε και η **Ανακύκλωση**. Η παρουσίαση των δραστηριοτήτων δεν θα γίνει σύμφωνα με τον παραπάνω χωρισμό του θέματος αλλά σύμφωνα με τα γνωστικά αντικείμενα όπως αυτά περιγράφονται στο αναλυτικό πρόγραμμα του νηπιαγωγείου (ΔΕΠΠΣ) έτσι ώστε να αποφευχθούν τυχόν επαναλήψεις.

ΓΛΩΣΣΑ	<ul style="list-style-type: none"> • Ανάγνωση βιβλίων, παραμυθιών και ενημερωτικών φυλλαδίων. • Δημιουργία βιβλίων για τα ζώα και τα δέντρα του δάσους. • Συγγραφή παραμυθιών. • Το αλφαβητάρι του δάσους. • Συγγραφή βιβλίου για το κυνήγι. • Δημιουργία domino, παζλ, επιτραπέζιων παιχνιδιών.
ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ	<ul style="list-style-type: none"> • Καταγραφή χλωρίδας και πανίδας του δάσους (αριθμός και ηλικία των δέντρων, πάχος και ύψους κορμών). • Πίνακες ανάπτυξης των φυτών.
ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ	<ul style="list-style-type: none"> • Οργάνωση συναντήσεων με τους υπεύθυνους προστασίας του δάσους: Δασαρχείο, Δασονομείο. (φωτ. 1). • Επιστολές σε οργανώσεις για τη διαχείριση και την προστασία του δάσους (Ελληνική Εταιρία Προστασίας του δάσους, Αρκτούρος.). • Επιστολές διαμαρτυρίας στο Δήμο Αταβύρου για τη ρύψη

	<p>απορριμμάτων και την τοποθέτηση κάδων και μοίρασμα τους στους κατοίκους του χωριού.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ανάρτηση πανό με μηνύματα ευαισθητοποίησης για το περιβάλλον (φωτ. 3). • Επίσκεψη στο δάσος (φωτ. 4). • Σύνταξη ενημερωτικού φυλλαδίου στους κατοίκους της Έμπωνας. • Δημιουργία αφισών με μηνύματα για την προστασία του δάσους. • Δεντροφύτευση (φωτ 5). • Καθαρισμός μιας περιοχής του δάσους. • Τοποθέτηση πινακίδων για την προστασία του δάσους. • Διεξαγωγή πειραμάτων για την αναπνοή και τις συνθήκες ανάπτυξης των φυτών. • Σύνταξη ερωτηματολογίου με θέμα το κυνήγι. • Οργάνωση δραστηριοτήτων για την κατανόηση της τροφικής αλυσίδας. • Συλλογή πληροφοριών για τα ζώα υπό εξαφάνιση.
ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΚΑΙ ΕΚΦΡΑΣΗ	<ul style="list-style-type: none"> • Ατομική και ομαδική ζωγραφική με διάφορες τεχνικές και υλικά (φωτ. 2) • Κατασκευή ζώου – κούκλας για το κουκλοθέατρο . • Κατασκευή μακέτας του δάσους. • Κατασκευή ζώων του δάσους με διάφορα υλικά. • Δημιουργία ανακυκλωμένου χαρτιού. • Κατασκευές από «άχρηστα» υλικά. • Παιχνίδια ρόλων, θεατρικά και μουσικοκινητικά παιχνίδια, κουκλοθέατρο. • Τραγούδια, ιστορίες με ήχους.
ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗ	<ul style="list-style-type: none"> • Σύνταξη επιστολών, ενημερωτικών φυλλαδίων, ερωτηματολογίου

Πίνακας 1.

Φωτογραφία 3.

5. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Η αξιολόγηση που στοχεύει στην ανατροφοδότηση της εκπαιδευτικής διαδικασίας, γινόταν σε καθημερινό επίπεδο τόσο από τα παιδιά (συγκέντρωση στον κύκλο και διατύπωση απόψεων για τις δραστηριότητες και τη συμπεριφορά της ομάδας) όσο και από τις εκπαιδευτικούς (ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ, ΦΑΚΕΛΟΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ), εμπλέκοντας και τους γονείς με ομαδικές και ατομικές συναντήσεις .

Σε όλη τη διάρκεια της χρονιάς προσπαθήσαμε να θέτουμε στόχους ρεαλιστικούς που να ανταποκρίνονται στις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των παιδιών. Προσπαθήσαμε να εξασφαλίσουμε την ενεργητική συμμετοχή όλων των παιδιών –κάτι το οποίο δεν ήταν εφικτό από την πρώτη στιγμή- αλλά καταφέραμε να το κάνουμε πράξη σταδιακά. Προσπαθήσαμε να δουλεύουμε σε ομάδες έτσι ώστε να καλλιεργηθεί το ομαδικό πνεύμα, η ενσυναίσθηση και η συνεργασία, κάτι το οποίο διαπιστώσαμε ότι ήταν αρκετά δύσκολο. Ένας από τους βασικότερους στόχους μας ήταν να μάθουν τα παιδιά να αναζητούν πληροφορίες, να αποκτήσουν δηλαδή τα εργαλεία εκείνα που θα τους καταστήσουν ικανούς να μάθουν να μαθαίνουν. Θεωρούμε πως σε ένα μεγάλο βαθμό αυτό το καταφέραμε καθώς στις ερωτήσεις μας «Πώς μπορούμε να το μάθουμε;» τα παιδιά απαντούσαν: «Να ψάξουμε στα βιβλία του σχολείου», «Να ψάξουμε στα βιβλία που έχουμε σπίτι μας», «Να ρωτήσουμε τους γονείς μας».

Προσπαθήσαμε να εξασφαλίσουμε το άνοιγμα του σχολείου στην κοινωνία, ώστε να συνειδητοποιήσουν τα παιδιά πως όσα μαθαίνουν συνδέονται με την καθημερινή τους ζωή και γ'αυτό επιδιώξαμε τη συνεργασία με τους γονείς (ένα παράδειγμα είναι η αποστολή ερωτηματολογίου για το κυνήγι), με το δημοτικό (στείλαμε γράμμα ώστε να τους ευαισθητοποιήσουμε να είναι πιο προσεκτικοί σε ό,τι έχει να κάνει με την καθαριότητα του σχολείου), με την τοπική κοινωνία (επισκέψεις στο Δήμαρχο, συνεργασία με το Δασαρχείο, μοίρασμα φυλλαδίων στους κατοίκους της Έμπωνας).

Έγινε προσπάθεια να καλλιεργηθεί η αυτοεκτίμηση των παιδιών και σε μεγάλο βαθμό θεωρούμε πως αναπτυχθήκαν οι ικανότητες συνεργασίας καθώς παρατηρήσαμε μεγάλη αλλαγή στη συμπεριφορά των παιδιών. Στις αρχές της χρονιάς οποιαδήποτε διαφωνία παρουσιαζόταν επιλυνόταν με τη χρήση βίας αλλά με την πάροδο του χρόνου τα φαινόμενα αυτά μειώθηκαν σημαντικά.

Αντιλήφθηκαν την αλληλεπίδραση ανθρώπου – φυσικού περιβάλλοντος και ο παρακάτω διάλογος που διεξήχθη μεταξύ του Δασονόμου και των παιδιών κατά τη διάρκεια της επίσκεψης μας στο δάσος «Κατάρτι» το καταδεικνύει:

Φωτογραφία 4.

Δασονόμος: Γιατί εδώ δεν έχει σκουπίδια;
Παναγιώτης: Γιατί δεν έρχονται εδώ άνθρωποι.
Δασονόμος: Γιατί;
Τριαντάφυλλος: Γιατί δεν έχει δρόμο.

Διεύρυναν τις γνώσεις τους για τους ζωικούς και φυτικούς οργανισμούς. Δείκτης της εμπλοκής των παιδιών στο θέμα ήταν η συμμετοχή τους. Τον πρώτο καιρό δεν έφερναν υλικό από το σπίτι και ξεχνούσαν να πάρουν υλικό από το σχολείο στο σπίτι για να το επεξεργαστούν. Σ' αυτή τη συμπεριφορά υπήρξε καθολική αλλαγή με αποκορύφωμα τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα της ανακύκλωσης, καθώς δεν υπήρξε μέρα που κάθε παιδί να μη φέρει έστω ένα υλικό στο σχολείο. Όπως μαθαίναμε από τους γονείς των παιδιών τους έλεγαν πως πρέπει να προσέχουν να μην κόβουν πολλά ξύλα για το τζάκι γιατί θα μειωθούν τα δέντρα του δάσους. Όταν έβρισκαν τους δασονόμους στο χωριό τους ρωτούσαν πότε θα ξαναεπισκεφθούμε το δάσος. Το πιο συγκινητικό από όλα όμως ήταν ότι όταν ξεκίνησαν οι εργασίες για τη διαπλάτυνση του δρόμου, ο οποίος περνά από το δάσος κυπαρισσιού «Κατάρτι» ρωτούσαν αν θα κοπούν πολλά δέντρα και γιατί επιτρέπουν να καταστραφεί το δάσος. Η τελική παρουσίαση των δράσεων πραγματοποιήθηκε στο Δημαρχείο Έμψωνα με έκθεση των έργων των παιδιών (φωτ. 6) και με θεατρική παράσταση η οποία βασίστηκε σε διαλόγους των ίδιων των μαθητών/τριών και σε παραμύθια που είχαν επεξεργαστεί στην τάξη.

Φωτογραφία 5.

Φωτογραφία 6.

6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το πρόγραμμα αποτέλεσε πρόκληση όχι μόνο για τα παιδιά αλλά και για τις εκπαιδευτικούς. Η ενασχόληση με ένα Πρόγραμμα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης ήταν μια πρωτόγνωρη εμπειρία

και για τις τρεις μας με αποτέλεσμα ο αρχικός ενθουσιασμός να συνοδεύεται και από ανασφάλεια αλλά και προβληματισμό για την πορεία και την τελική έκβαση της προσπάθειας. Δε γνωρίζαμε το αν θα ανταποκριθούν τα παιδιά, και αν ο τρόπος οργάνωσης των δραστηριοτήτων θα ήταν αναπτυξιακά κατάλληλος. Τα ίδια όμως τα παιδιά ήταν αυτά που μας ενθάρρυναν να συνεχίσουμε καθώς οι πράξεις τους έδειχναν και το ενδιαφέρον τους.

Δουλεύοντας με αυτή τη μέθοδο συνειδητοποιήσαμε ότι δεν χρειάζεται να κινητοποιηθεί μόνο το ενδιαφέρον των παιδιών αλλά και το δικό μας, πράγμα το οποίο έγινε καθώς από τη μια πλευρά όλες αγνοούσαμε πτυχές του θέματος προερχόμενες από μεγάλα αστικά κέντρα, και από την άλλη παρατηρούσαμε καθημερινά τις αντιδράσεις και τη σταθερή πρόοδο των νηπίων.

Η πορεία της υλοποίησης του προγράμματος δεν υπήρξε πάντα ομαλή αλλά αντιμετωπίσαμε και δυσκολίες στην ανεύρεση πόρων και την εύρεση εκπαιδευτικού υλικού η εξασφάλιση του οποίου ήταν αποκλειστική ευθύνη των νηπιαγωγών. Επίσης, η συνεργασία με τους γονείς των μαθητών/τριών δεν υπήρξε πάντα δεδομένη. Υπήρξαν πολλές αμφισβητήσεις της δουλειάς μας, οι οποίες νιώσαμε να κάμπτονται μόνο μετά την τελική παρουσίαση του προγράμματος με τη θεατρική παράσταση και την έκθεση των έργων των παιδιών.

Τα παραπάνω ξεπεραστήκαν κατά τη διάρκεια της χρονιάς και η τελική αποτίμηση του προγράμματος είναι πολύ θετική καθώς παρατηρήθηκαν σημαντικές αλλαγές στις στάσεις αλλά και στη συμπεριφορά των παιδιών. Έτσι, συμπεραίνεται ότι με τη μελέτη των θεμάτων που επιλέχθηκαν και τον τρόπο προσέγγισής τους τα παιδιά :

- Μελέτησαν και γνώρισαν την περιοχή όπου ζουν από την πλευρά του βιοφυσικού περιβάλλοντος με αποτέλεσμα να προβληματιστούν και να εντοπίσουν περιβαλλοντικά προβλήματα και συγκεκριμένα την αλόγιστη ρίψη απορριμμάτων στη φύση.
- Ανέπτυξαν ενδιαφέρον και διάθεση για προστασία και βελτίωση του τοπικού περιβάλλοντος με τη συμμετοχή σε ποικίλες δραστηριότητες δράσης- παρέμβασης,
- Ανέπτυξαν κοινωνικές δεξιότητες όπως η συνεργασία σε ομάδες, η ανταλλαγή ιδεών και απόψεων , η ανάληψη και το μοίρασμα ευθυνών
- Εμπέδωσαν γνώσεις στα Μαθηματικά, τη Γλώσσα , τη Μελέτη Περιβάλλοντος καθώς έγραψαν γράμματα, συνέταξαν ερωτηματολόγια, κατέγραψαν παρατηρήσεις ,έκαναν μετρήσεις, διατύπωσαν υποθέσεις και μελέτησαν έντυπο υλικό.
- Οικοδόμησαν τις δικές τους βάσεις για τη γνώση και άσκησαν δεξιότητες παρατήρησης, έρευνας, αναζήτησης πληροφοριών, σύγκρισης, χρήσης πηγών, διατύπωσης ερωτήσεων, αξιολόγησης της ποιότητας των προσπαθειών τους.
- Προβληματίστηκαν για τη ζήτηση της ρίψης απορριμμάτων στο δάσος και τη φύση και κινητοποιήθηκαν για την εύρεση λύσεων όπως η δημιουργία πανό και ενημερωτικού φυλλαδίου, η γραπτή διαμαρτυρία στην Τοπική Αυτοδιοίκηση και η ανακύκλωση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Ανδρούσου Α., (2002): *Κίνητρο στην εκπαίδευση* (διαθέσιμο στο: <http://www.kleidiakaiantikleidia.net>.)
2. Barti Almuth & Manfred (1999), *Περιβαλλοντικά Παιχνίδια. Ιδέες για μέσα και έξω*, εκδ. Κορφή.
3. Γεωργόπουλος Α., Τσαλίκη Ε. (1998), *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση. Αρχές – Φιλοσοφία. Μεθοδολογία. Παιχνίδια και Ασκήσεις*, εκδ. Gutenberg.
4. Δημοπούλου Μ., Ζόμπολας Τ., Μπαμπίλα Ε., Χατζημιχαήλ Μ., *Περιβαλλοντική Αγωγή για μικρά παιδιά*, εκδ. Καλειδοσκόπιο.
5. Θάνου Α. (2001), *Πειράματα στο νηπιαγωγείο. Θεωρητικό υπόβαθρο και δραστηριότητες*, εκδ. Καστανιώτη.
6. Katz L., Chard L. (2004), *Η μέθοδος project: Η ανάπτυξη της κριτικής σκέψης και της δημιουργικότητας των παιδιών της προσχολικής ηλικίας*, εκδ. Ατραπός.
7. Katz L., Helm Judy Harris (2002), *Η μέθοδος project και προσχολική εκπαίδευση. Μικροί Ερευνητές*, εκδ. Μεταίχιμο.

8. Κωνσταντινίδου Β., Ματθαίου Σ., Χαβιάρης Π. (1997), *Ταξιδεύοντας και δημιουργώντας*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
9. Μιχαλοπούλου Κ., Χιωτάκη Ε. (2001), *Δραστηριότητες για την ανακάλυψη και κατανόηση του περιβάλλοντος στην προσχολική ηλικία*, εκδ. Καστανιώτη.
10. Ράπτης Ν. (2000),: *Σκοποί και αξιολόγηση της Περιβαλλοντικής Αγωγής και Εκπαίδευσης* (διαθέσιμο στο http://www.aegean.gr/ee/studies_enved_1.htm).
11. Σφυρόερα Μ., (2002): *Διαθεματική προσέγγιση της γνώσης* (διαθέσιμο στο: <http://www.kleidiakaiantikleidia.net>).
12. Τσαμπούκου-Σκαναβή Κ. (2004), *Περιβάλλον και Επικοινωνία. Δικαίωμα στην Επιλογή*, εκδ.Καλειδοσκόπιο.
13. Χρυσοφίδης Κ. (1994), *Βιωματική – Επικοινωνιακή διδασκαλία. Η εισαγωγή της μεθόδου project στο σχολείο*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα.
14. ΥΠΕΠΘ, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο προγραμμάτων Σπουδών για το Νηπιαγωγείο. Προγράμματα σχεδιασμού και Ανάπτυξης Δραστηριοτήτων*, Αθήνα, 2002.
15. Αβάρ Κ.(2003)*Ο λύκος: ο ληστής των δασών*, εκδ. Πατάκη.
16. Άλκηστις (1999), *Η δραματοποίηση για παιδιά*, εκδ. Ελληνικά γράμματα.
17. Βλαχοπούλου Σ (1986)., *Το καμμένο δάσος*, Αγροτικές Συνεταιριστικές Εκδόσεις.
18. Ζαραμπούκα Σ (2004)., *Ο Μπεν, η Μου και τα σκουπίδια*, εκδ. Πατάκη.
19. Κάιζερ Ρ. (1989), *Το βιβλίο του δάσους*, εκδ. Ερευνητές.
20. Λιζάκ Φ., Περτιζέ Ζαν-Κλοντ (2004), *Δραστηριότητες για να ανακαλύψω τη φύση*, εκδ. Μεταίχμιο.
21. Μιχαηλάκη Αρφέρα Β (2003)., *Ο Δρακοπόταμος*, εκδ. Διάπλαση.
22. Σακελλαρίδης Γ. (1999), *Μελομήθια*, εκδ. Σπουδή .
23. Σιλβερστάιν Σ (1998)., *Το δέντρο που έδινε*, εκδ. Δωρικός.
24. Σουρέλη – Γρηγοριάδου Γ.(1992)., *Φουρφούρης ο κότσυφας*, εκδ. Πατάκη.
25. Χαβάρ Κρ. (1999), *Τα ζώα του δάσους*, εκδ. Μίνωας.
26. De Pennant G (1998), *Ο καλόκαρδος Λύκος*, εκδ. Παπαδόπουλος.
27. De Pennant G.(2004), *Η Στρογγυλοσκουφίτσα*, εκδ. Παπαδόπουλος.
28. Pittar G (2004).*Η Μίλυ, η Μόλυ και το τρένο*, εκδ. Σαββάλας
29. Wolf T (2004). *Το δάσος*, εκδ. Σαββάλας.
30. *Ζώα που κινδυνεύουν: Καφέ αρκούδα*, εκδ. Ερευνητές.
31. *Ζώα που κινδυνεύουν: Λύκος*, εκδ. Ερευνητές.
32. *Η πρώτη μου εγκυκλοπαίδεια για τα ζώα*, (2004), εκδ. Μεταίχμιο.
33. *Η πρώτη μου εγκυκλοπαίδεια για τη φύση*, (2004), εκδ. Μεταίχμιο.
34. *Ο λαγός και η χελώνα*, Μύθος του Αισώπου
35. *Ανακλωμένο χαρτί*, εκδ. Πατάκη
36. *Ανακλωμένο γυαλί*, εκδ. Πατάκη
37. «Το βαλιτσακι της Αρκούδας», Αρκτούρος..
38. Φάκελος "Εκπαιδευτικού υλικού «Μαθαίνω για τα Δάση», Ελληνική Εταιρεία Προστασίας της Φύσης.

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

1. <http://www.eepf.gr>
2. <http://www.arcturos.gr>